

ก่อนจะถึงนิยามไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก่อนจะถึงนิยามไทย

ขณะที่โพธิ์ยุโรปเริ่มมีตวรรษที่ ๑๖... "อุตสาหกรรม
ปฏิวัติ" (Industrial Revolution) ... "ปฏิวัติ
อุตสาหกรรม"

ข้อบทความ: ก่อนจะถึงนิยามไทย

ที่มา: ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๗ (พฤศจิกายน ๒๕๒๘) : ๖๙-๗๘

เครื่องจักรไอน้ำเริ่มเข้าเมืองไทย

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ทรงเสด็จไป
ทรงศึกษาที่เมืองยุโรป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก่อนจะถึงนิคมไทย

ขณะที่ในทวีปยุโรปเริ่มมีความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับ“อุตสาหกรรมปฏิวัติ” (Industrial Revolution) หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า “ปฏิวัติอุตสาหกรรม” เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๓ นั้น

ขณะนั้นกรุงศรีอยุธยายังอยู่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาจดเอาไว้ว่าเมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๓ “ศักราช ๑๑๑๒ ปีมะเมียโทศกเดือนห้า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงแจกทานแก่ ข้าราชการบริพารทั้งหลายเป็นอันมากเสมอคนละบาท สิ้นพระราชทรัพย์ถึงพันสามร้อยชั่งเศษ ... ครั้นถึง ณ เดือนแปด แรมสิบค่ำ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงประชวรหนักจนถึงสะอึกสามชั้น ต่อถึงกาลเดือนสิบจึงคลาย ครั้นถึงเดือนสิบสองจึงเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาทเป็นกระบวนราบเสด็จประทับ ณ พระตำหนักท่าเจ้าสนุก แล้วทรงพระวอขึ้นไปประทับร้อน ตำบลบ่อโคก เพลาเย็นเสด็จไปถึงพระตำหนักที่ประทับท้ายพิบูล เสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท แล้วให้สมโภชเวียนพระเทียนครบเจ็ดวัน แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับยังพระมหานครศรีอยุธยา....”

และในขณะที่สหรัฐอเมริกาประกาศเอกราชเพื่อสถาปนาประเทศอยู่นั้นกรุงธนบุรีเพิ่งเสร็จศึกกับเมืองจำปาศักดิ์แล้วเพิ่งเกลี้ยกล่อมได้เขมรป่าดง คือ เมืองตะลุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ และเมืองขุขันธ์ มาเข้าสวามิภักดิ์ทั้ง ๔ เมือง และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาจดเอาไว้ว่าปีนั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกำลังมีพระราชดำริจะให้ราชทูตไปแจ้งราชกิจแก่พระเจ้ากรุงปักกิ่งว่าจะทรงยกกองทัพกรุงธนบุรีไปช่วยจีนบุกเข้าตีเมืองอังวะของพม่า แต่ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็กำลังมีพระราชอัธยาศัยโปรดการตรัสประภาษถึงเรื่องกรรมาฐานกับบรรดาพระราชอาคันตุกะอยู่ด้วย

กว่ากระแส “ปฏิวัติอุตสาหกรรม” จากยุโรปและสหรัฐอเมริกาจะส่งผลกระทบมาถึงเมืองไทยอย่างแท้จริงก็ดูเหมือนจะล่วงเข้าแผ่นดินของล้านเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว

เครื่องจักรไอน้ำเริ่มเข้าเมืองไทย

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ทรงผนวชอยู่เป็นเวลานานถึง ๒๗ พรรษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ระหว่างเวลาที่ทรงผนวชก็ได้ทรงใช้เวลาศึกษาภาษาต่างประเทศที่สำคัญคือภาษาอังกฤษและทรงคบค้าสมาคมกับนักสอนศาสนาชาวอเมริกัน ทำให้ได้ทรงทราบถึงข่าวคราวการเคลื่อนไหวทั้งด้านการเมืองและความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการและเศรษฐกิจของต่างประเทศอย่างใกล้ชิด

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มหนุ่มที่มีความคิดก้าวหน้าได้ศึกษาภาษาอังกฤษ และวิทยาการสมัยใหม่ร่วมอยู่ด้วย เช่น

โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในวิชาการช่างทั้งแผนไทยและแผนฝรั่งรวมทั้งทรงศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ เช่น วิชาการทหารปืนใหญ่ ปืนเล็กทั้งวิชาการทหารบก และทหารเรือแบบสมัยใหม่ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์จึงทรงมีพระปรีชาสามารถในการบริหารราชการบ้านเมือง ประกอบกับทรงมีคณะผู้บริหารประเทศที่มีปณิธานที่จะทำนุบำรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยเช่นเดียวกับประเทศที่เจริญแล้วในตะวันตกช่วยสนับสนุนกระแสพระราชดำริอยู่ด้วย

ในรัชสมัยของพระองค์ท่าน ปราบกฐาได้มีผู้ริเริ่มนำเอาเครื่องจักรไอน้ำเข้ามาใช้ในประเทศไทยบ้างแล้ว เช่น เครื่องจักรเรือกลไฟ เครื่องจักรสำหรับสีข้าว เครื่องจักรสำหรับเดินเรือ และเครื่องพิมพ์หนังสือ จึงได้เริ่มมีการต่อเรือกลไฟ การตั้งโรงสีข้าวโรงเดียวไม่ได้ด้วยเครื่องจักรใช้กำลังไอน้ำ และโรงพิมพ์หนังสือขึ้นในเขตกรุงเทพมหานคร

สำหรับเรื่องการต่อเรือกลไฟนั้น ปราบกฐาตามพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปวงเรนทรามศวร พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ปี ๒๓๙๑ ทรงร่วมกับนายยอน ฮัสเสตวันดเลอร์ สร้างเรือขับเคลื่อนด้วยเครื่องจักรไอน้ำสำเร็จเป็นลำแรกในประเทศไทย และได้ทดลองแล่นในแม่น้ำเจ้าพระยา- เรือแบบนี้ต่อมาเรียกกันว่าเรือไฟ หรือ กลไฟ

ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ปีเถาะสัปตศก โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พณหัวเจ้านานเจ้าพระยาศรีสุรียวงศ์ ที่สมุหพระกลาโหมสั่งเครื่องจักรกลไฟเข้ามาต่อเป็นเรือพระที่นั่งย้อมๆ ลองดูก่อน ชื่อ "สยามอรสมพล" ต่อเป็นเรือประเทียบขึ้น ๒ ลำ ชื่อเวหนชลเดช ๑ ขึ้นนทีเทพธิดา ๑ ครั้นมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๐๐ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ต่อเรือพระที่นั่งกลไฟใหม่ขึ้นอีกลำ ๑ ชื่อมณีเมขลา พระที่นั่งรองอีกลำ ๑ ชื่อพระที่นั่งเทวสุรารามและทำเป็นเรือกลไฟขึ้นอีก ๑ ชื่อมหาไชยเทพ เรือกลไฟทำด้วยเหล็กมาแต่ลอนดอนลำ ๑ ชื่อเสพย์สหายไมตรี เรือพระที่นั่งอีก ๑ ลำ ๒ ปล่องชื่ออรรคราชวรเดช ยาว ๑ เส้น ๑๐ วา เรือพระที่นั่งรองลำ ๑ ชื่ออรรคเวศรัตนาสน์ เรือนำริ้ว ๒ ลำ ชื่อวรเดชกิจการลำ ๑ ชื่อชลอามมาร์คมุขลำ ๑ เรือกันโบต ๒ ลำ ชื่อสงครามครรชิตลำ ๑ ชื่อศักดิ์สิทธิ์อาวุธลำ ๑ ต่อเป็นเรือกำปั่นรบกลไฟจักร์ท้ายอีก ๒ ลำ ๑ ชื่อราญรุกไพรี ชื่อสยามูปถัมภ์ปากกว้าง ๔ วา ๓ ศอก ยาว ๓๐ วา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นอกจากเรือในกรมเรือกลไฟของฝ่ายพระบรมมหาราชวังแล้ว ก็ยังมีเรือกลไฟของสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเองอีก ๓ ลำ คือ เรือภาวประภา เรืออาสาวตีส และเรือยงยศ โอโยชฌยา ซึ่งทรงต่อเองกับเรือของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๒ ลำ กรมหมื่นวิศนุภาต นิภาทร ๑ ลำ กับของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ที่สมุหพระกลาโหม ๓ ลำ และของพระยาสุร วงศ์ไวยวัฒน์ ๒ ลำ กับยังมีเรือกลไฟของเอกชนอื่นๆ ดังกล่าวไว้ในพงศาวดารฉบับเดียวกันนี้ว่า ครั้งนั้นอังกฤษเอาเรือกลไฟเหล็กเข้ามาขายลำ ๑ ชื่อว่าเจ้าพระยา จีน เรียกว่า ญี่ปุ่น บรรทุกสินค้าได้ ๗,๕๐๐ หาบ พระศรีสมบัตินิบุรณซื้อไว้เป็นเงิน ๕๕,๐๐๐ เหรียญ พระพิศาลศุภผลต่อเรือกลไฟใหญ่ขึ้นลำ ๑ ชื่อ อาลิเกเตอร์ แล้วตีใช้หนี้เงินหลวง โปรดฯ ให้ซื้อครือยุธยาเดชแล้วซื้อเรือกลไฟใหญ่ทำด้วยเหล็กลำ ๑ ชื่อ ไวคอนแก จีนเรียกว่าสาบาน กิมโตกว่าเจ้าพระยา จ. ๙,๐๐๐ หาบเรือลูกค้าพวกอเมริกันมารับตัวลากเรือลูกค้า ๒ ลำ ชื่อเยอดดลำ ๑ ชื่อไฟเนีย ลำ ๑ ภายหลังพวกเจ๊กส์และนายห้างก็ทำเรือกลไฟ เล็กๆ ขึ้นอีกหลายลำลูกค้าวาณิชยาก็นำมาเทศ ม้าเกาะอาแจและรถ เข้ามาถวายเป็นอันมาก

จากพระราชพงศาวดารนี้จะเห็นได้ว่าเรือกลไฟสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น มี ๒ ชนิด คือ ชนิดที่ต่อด้วยไม้รูปร่างอย่างเรือฝรั่งแบบหนึ่งซึ่งเรือแบบนี้สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ครั้งยังเป็นจมื่นไวยวรนาถได้คิดออกแบบต่อขึ้นที่จังหวัดจันทบุรี เดิมใช้ใบต่อมาจึงติดเครื่องจักรไอน้ำกับเรือกลไฟเหล็กซึ่งต่อ จากต่างประเทศและชาวต่างประเทศนำมาขายให้อีกชนิดหนึ่ง

ในตอนปลายรัชกาลที่ ๓ ได้มีมิชชันนารีชาวอเมริกันหรือที่ชาวบ้านมักจะเรียกว่า หมอสอนศาสนาอเมริกัน มาเปิดสำนักสอนคริสตศาสนาที่โปรเตสแตนต์รวมทั้งสอนภาษาอังกฤษและวิชาความรู้แบบอารยธรรมสมัยใหม่ รวมทั้งการรักษาโรคแผนปัจจุบันด้วยมาก ยิ่งขึ้นและได้รู้จักคุ้นเคยกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่สมัยยังทรงผนวชอยู่

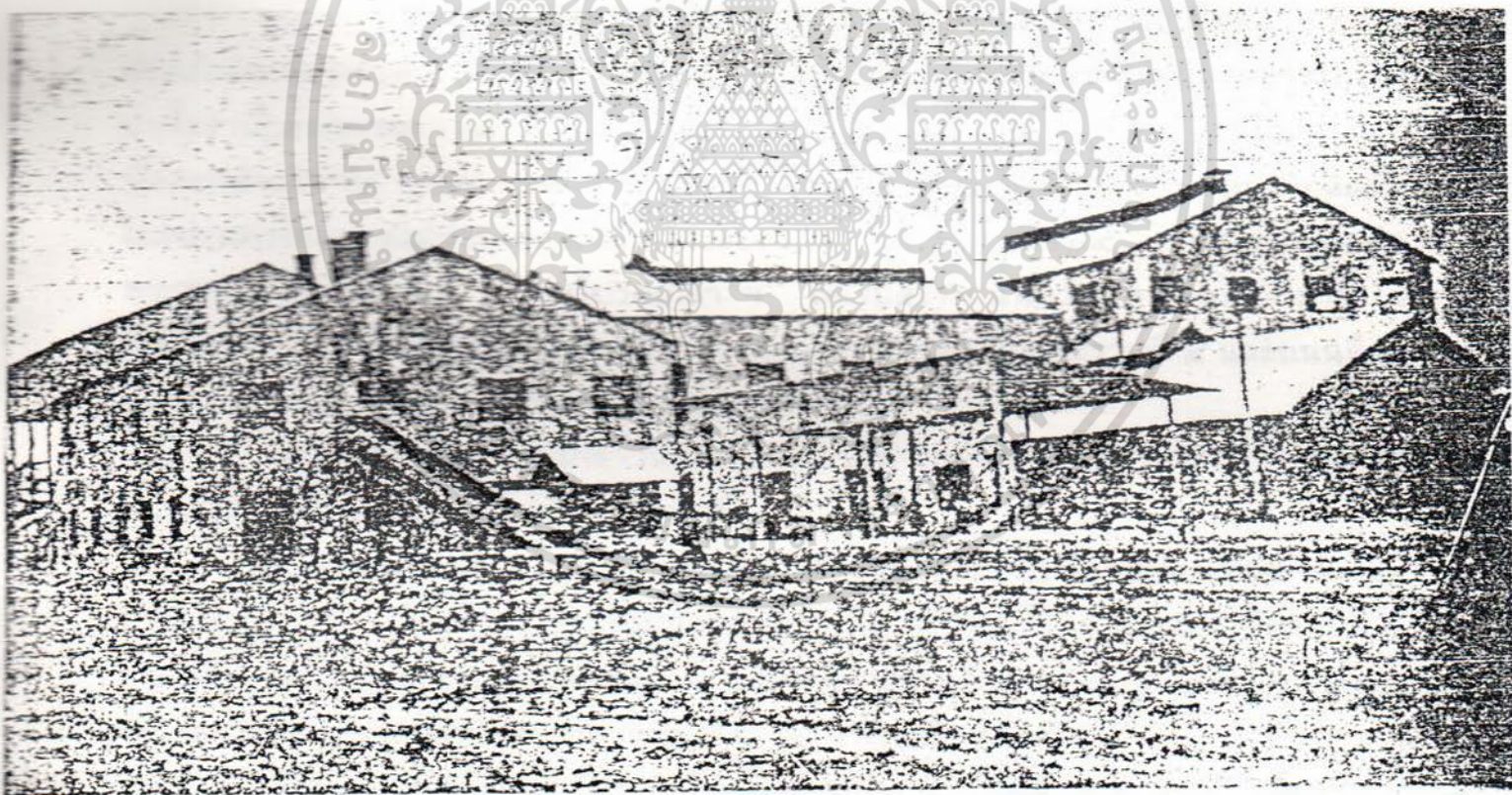
ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์แล้ว ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐ คณะมิชชันนารี ซึ่งมีหมอบรัดเลย์เป็นหัวหน้า ก็ได้นำเครื่องพิมพ์สำหรับพิมพ์ หนังสือมาตั้งเป็นโรงพิมพ์ พิมพ์หนังสือไทยเป็นครั้งแรก และสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นประโยชน์จากงานพิมพ์นี้ จึงได้ทรงซื้อเครื่องพิมพ์สำหรับพิมพ์หนังสือชาวสารของ ทางราชการ ที่เรียกว่า “ราชกิจจานุเบกษา” มาตั้งเป็นโรงพิมพ์ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ยกฐานะเป็นกรมเรียกว่า “กรมโรงพิมพ์” ต่อมาก็ได้มีเอกชนตั้งโรงพิมพ์ขึ้นอีกหลายโรง

สำหรับโรงสีข้าวและโรงเลื่อยไม้ได้มีเอกชนซื้อเครื่องจักรสีข้าวและเลื่อยไม้ด้วยกำลัง ไอน้ำ มาติดตั้งและดำเนินการ ราว พ.ศ. ๒๔๐๑ เป็นต้นมา โรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ ทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยา นับว่าเป็นการเริ่มต้นโรงงานอุตสาหกรรมแบบทันสมัยใน ประเทศไทย ซึ่งได้เปลี่ยนระบบการผลิตเข้าสู่ระบบการผลิตเข้าสู่ระบบโรงงานแล้วแต่การ เปลี่ยนแปลงนี้คงเป็นไปอย่างช้า ๆ และมีเฉพาะโรงงานบางประเภทเท่านั้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การอุตสาหกรรมที่ทำกันมาแต่เดิม เช่น โรงงานน้ำตาลทราย โรงงานเครื่องปั้นดินเผา โรงงานหลอมหล่อโลหะ ตลอดจนการศิลปหัตถกรรมที่ทำกันในราชสำนักที่เรียกว่าช่างสิบหมู่ ก็คงทำกันโดยใช้แรงงานคนเหมือนเดิม ยังไม่มีวิวัฒนาการมากนัก

ในระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๖-๒๔๑๑) ปรากฏว่าประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรป เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ (ฮอลันดา) เดนมาร์ก แอนไซเอติกกรีปป์ลิก (เมืองลูแบก ปรีเมน ฮาเบิก คือ เยอรมันตอนเหนือ) รัสเซีย โปรตุเกส รวมทั้งสหรัฐอเมริกา ได้ส่งเอกอัครราชทูตมาขอทำสัญญาการค้าขายกับประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยมีการส่งสินค้าที่ผลิตได้ในประเทศออกไปจำหน่ายต่างประเทศได้มากขึ้น

แต่ขณะเดียวกันก็ได้สั่งซื้อสินค้าจำพวกเครื่องจักรไอน้ำเข้ามาเพื่อพัฒนาการอุตสาหกรรมภายในประเทศ

นอกจากนั้นยังมีชาวต่างประเทศหลายประเทศที่มีสัญญาการค้ากับประเทศไทยได้หลั่งไหลเข้ามาตั้งห้างรับซื้อสินค้าในกรุงเทพฯ กันมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ระหว่างรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือการตัดถนน

แต่ก่อนการคมนาคมติดต่อภายในเขตพระมหานครใช้คลองเป็นส่วนใหญ่ ที่เป็นถนนก็เป็นเพียงหนทางตรอกเล็ก ๆ ใช้รถม้าเดินไม่ได้ แต่เมื่อมีพวกมิชชันนารี และชาวยุโรปมาตั้งสำนักสอนศาสนา คลังเก็บสินค้า และบ้านเรือนอยู่แถบริมแม่น้ำเจ้าพระยาชานพระนครชั้นนอกด้านใต้ คือ ถนนตก ยานนาวา และบางรัก กันมากขึ้น การจะเดินทางไปมาติดต่อกับในพระนครโดยทางแม่น้ำลำคลองไม่ใคร่จะสะดวกนัก ใน พ.ศ. ๒๔๐๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เริ่มสร้างถนนกว้างใหญ่พอให้รถม้าวิ่งได้สะดวกขึ้น ๓ สาย ซึ่งในปัจจุบันเรียกกันว่าถนนเจริญกรุง ถนนพระรามที่ ๔ และถนนสีลม นับว่าเป็นครั้งแรกที่มีถนนกว้างใหญ่ขึ้นในกรุงเทพฯ

และเนื่องจากมีถนนดังกล่าวนี้ชาวยุโรปจึงได้นำรถม้าเข้ามาใช้กันในกรุงเทพฯ มากขึ้นแม้ในราชสำนักก็มีรถม้าใช้กันในรัชกาลนี้

ในรัชกาลที่ ๔ นี้มีเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงเงินตราซึ่งเดิมประเทศไทยใช้เงิน พดด้วง (รูปเป็นก้อนกลม) ตีตรารัชกาลเป็นสำคัญแบบเดียวกับที่ใช้กันมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีมี ๔ ขนาด คือ ขนาดใหญ่ ราคา ๑ บาท ขนาดรองราคาสองสลึง ขนาดเล็กที่สุด ราคาหนึ่งเฟื้อง (๒ เฟื้องเป็นหนึ่งสลึง)

เครื่องแรกราคาต่ำกว่านั้นลงมาใช้เบี้ยหอยซึ่งมาจากทะเลราคา ๘๐๐ เบี้ยต่อ ๑ เฟื้อง แต่ราคาเบี้ยไม่คงที่อาจจะขึ้นลงผิดกันได้มาก ๆ ตามเวลาที่มีชาวต่างประเทศบรรทุกเอาเบี้ยเข้ามาขายมากหรือน้อยถ้าคราวมีเบี้ยเข้ามามากราคาก็ลด ๑,๐๐๐ เบี้ยต่อเฟื้อง ถ้าเบี้ยขาดคราว ราคาก็ขึ้นถึง ๖๐๐ เบี้ยต่อเฟื้อง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ เนื่องจากได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศมากขึ้นเดิมเคยมีเรือกำปั่นเข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ ราวปีละ ๑๒ ลำ แต่พอทำหนังสือสัญญาแล้วมีเรือกำปั่นฝรั่งเข้ามาค้าขายถึง ๒๐๐ ลำพวกพ่อค้าฝรั่งเอาเงินเหรียญดอลลาร์ซึ่งใช้ในการซื้อขายทางเมืองจีนเข้ามาซื้อสินค้า ราษฎรไม่ยอมรับ ฝรั่งจึงต้องเอาเงินเหรียญดอลลาร์มาขอแลกเปลี่ยนจากรัฐบาล

แต่เงินบาทพดด้วงที่พระคลังมหาสมบัติทำขึ้นเตาหนึ่งทำได้ ราววันละ ๒๔๐ บาท เพราะทำด้วยมือมิได้ใช้เครื่องจักร เตาหลวมมี ๑๐ เตา ระดมกันทำเงินพดด้วงได้วันละ ๒,๔๐๐ บาท เป็นอย่างมาก ไม่พอให้ฝรั่งแลกได้ตามปรารถนา พวกกงสุลพากันร้องทุกข์ว่าเป็นการเสียประโยชน์ของพวกชาวต่างประเทศที่มาค้าขาย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระราชดำริจะเปลี่ยนเงินพดด้วงแบบเดิมเป็นเงินเหรียญ (ครั้งนั้นเรียกว่าเงินแป) จึงให้สร้างโรงษาปณ์ขึ้นสำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๐๓ โดยทำเงินตราสยามด้วยเครื่องจักร มีตราพระมงกุฎกับฉัตรทั้งสองข้างด้านหนึ่งอีกด้านหนึ่งเป็นตราช้างเผือกอยู่ในวงจักร เป็นเหรียญเงิน ๔ ราคา คือ ๑ บาท ๒ สลึง ๑ สลึง และ ๑ เฟื้องกับทำเหรียญทองคำราคาเหรียญละ ๑๐ สลึง อีกอย่างหนึ่ง และกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนกับเงินเหรียญดอลลาร์ต่างประเทศไว้ ๓ เหรียญดอลลาร์ต่อ ๕ บาท

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๐๕ จึงโปรดเกล้าฯ ให้โรงษาปณ์ทำเหรียญตึกขึ้นเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนเบี้ยหอย ในลักษณะเดียวกับเหรียญเงิน แต่มี ๒ ราคา คือ เหรียญราคา ๑ อัฐ (๔ อันเฟื้อง) เท่ากับ ๑๐๐ เบี้ย ขนาดหนึ่ง กับขนาดเล็กเรียกว่า “โสฬส” (๑๖ อันเฟื้อง) เท่ากับ ๕๐ เบี้ย อีกขนาดหนึ่ง และได้ยกเลิกการใช้เบี้ยหอยเป็นเงินตรา นับแต่นั้นมา

แต่เงินเหรียญตึกนี้ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้โปรดเกล้าฯ ให้โรงษาปณ์ทำเป็นเหรียญทองแดงแทน

นอกจากนี้แล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้ทรงพระราชดำริสร้างธนบัตรเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนแทนเงินตราขึ้นอีกอย่างหนึ่ง โดยมีตัวอักษร-พิมพ์และประทับพระราชลัญจกร ๓ ดวง เป็นสำคัญทุกใบ เดิมเรียกว่า “หมาย” มีราคาตั้งแต่ใบละ ๑ บาท ลงมาจนถึงใบละ ๑ เฟื้อง กับทรงสร้าง “เช็ด” เรียกว่า “ใบพระราชทานเงินตรา” อีกอย่างหนึ่งมีตัวอักษรพิมพ์และประทับพระราชลัญจกรด้วยขาด ๒ ดวง ด้วยคราม ๑ ดวง เป็นลายตุน ๑ ดวง เป็นสำคัญทุกใบ

แต่ทั้งธนบัตรและเช็ดนี้ใครได้รับต้องไปขึ้นเงินที่พระคลังมหาสมบัติ ทำให้ชักช้าในระยะนั้นจึงไม่แพร่หลาย

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้มีวิวัฒนาการทางด้านอารยธรรมสมัยใหม่ เข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโรงงานที่ใช้เครื่องจักรไอน้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รัชกาลที่ ๕ : วางโครงการสร้างทางเศรษฐกิจ

ในขณะที่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระปิยมหาราช) รัชกาลที่ ๕ เสร็จเถลิงถวัลยราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถใน พ.ศ. ๒๔๑๑ นั้น พระชนมายุยังน้อย (๑๖ พระชันษา) จึงต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน คือ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค ต่อมาได้รับสถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) จนกว่าพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา จึงจะทรงพระบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์

ในระหว่างที่มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจึงทรงมีเวลาที่จะทำการศึกษารัฐประศาสนโนบาย และการพัฒนาประเทศชาติให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับต่างประเทศอย่างเต็มที่

สิ่งหนึ่งที่ทรงเห็นว่าประชาชนคนไทยยังล้าหลังมากคือการศึกษา ระบบการศึกษาในเวลานั้นใช้ระบบเดิม ๆ ไม่ทันสมัย คือ ยังไม่มีโรงเรียนสำหรับบุตรธิดาประชาชนทั่วไป การศึกษาของเยาวชนต้องอาศัยวัดเป็นใหญ่ ส่วนเยาวชนหญิงแทบจะไม่มีโอกาสได้เล่าเรียนหนังสือเลย นอกจากบุตรสาวของพระบรมวงศานุวงศ์ หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ส่งเข้าไปอบรมในพระบรมมหาราชวัง นอกจากนี้บุคคลที่เรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศสก็น้อยเต็มที แม้ในวงราชการของรัฐบาล ในขณะนั้นเองก็ตาม ดังนั้นในตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเตรียมการที่จะจัดตั้งโรงเรียนเพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับประชาชนไทยนับตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์จนถึงราษฎรธรรมดา พระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัยที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐประศาสนโนบายของประเทศให้ทันกับเหตุการณ์ของโลกไปด้วย จึงได้เสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวา มลายู และอินเดีย ซึ่งทำให้พระองค์ ได้ทรงมีโอกาสทอดพระเนตรเห็นความเจริญก้าวหน้าในประเทศต่าง ๆ หลายอย่างหลายประการเมื่อเสด็จกลับมาประเทศไทย จึงทรงนำเอาสิ่งที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ประชาชนคนไทย และประเทศชาติมาริเริ่มสร้างสรรค์ขึ้นบ้างตามกำลังความสามารถที่ประเทศมีอยู่ในขณะนั้น

ใน พ.ศ. ๒๔๑๖ หลังจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโบราณราชประเพณีแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงมีพระราชอำนาจในฐานะเป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยโดยสมบูรณ์ไม่ต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินดังแต่ก่อน จึงได้ทรงพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรัฐประศาสนโนบายของประเทศให้เทียบทันกับอารยประเทศ เช่น ได้เปลี่ยนระบบการบริหารราชการแผ่นดินจากระบบจตุสดมภ์ เป็นระบบกระทรวงซึ่งมีเสนาบดีเป็นผู้รับผิดชอบในแต่ละกระทรวง และได้เสด็จประพาสประเทศในทวีปยุโรปถึง ๒ ครั้ง เพื่อทรงผูกสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศมหาอำนาจขณะนั้น เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และรัสเซีย เป็นต้น กับทรงนำเอาวิธีการปกครอง การทำนุบำรุงเศรษฐกิจและการป้องกันรักษาประเทศให้ปลอดภัยมาดัดแปลงใช้กับประเทศไทยด้วย

สิ่งที่ทรงวินิจฉัยด้วยพระปรีชาญาณเห็นว่ามีสำคัญมากสำหรับเศรษฐกิจของประเทศและสวัสดิภาพของประชาชนพลเมือง คือระบบการชลประทานสำหรับการพัฒนาส่ง
ไม่ว่าการณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เสริมเกษตรกรรม ระบบการคมนาคมสำหรับการกระจายความเจริญจากนครหลวงไปสู่จังหวัดต่าง ๆ ในภูมิภาค และระบบการสาธารณสุขภาค ดังนั้นจึงได้ทรงริเริ่มจัดตั้งการรถไฟ การไปรษณีย์โทรเลข โทรศัพท์ โรงงานไฟฟ้า การประปา การขุดคลองชลประทาน การเดินรถรางขึ้น

กิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่รัฐบาลใช้เงินงบประมาณแผ่นดินลงทุนสร้างขึ้นทั้งหมดมีแต่กิจการขุดคลองชลประทานสำหรับส่งน้ำให้ชาวนาและโรงงานไฟฟ้าผลิตกระแสไฟฟ้าสำหรับแสงสว่างจำหน่ายให้แก่บ้านเรือนราษฎรในเขตกรุงเทพฯ กับ การเดินรถรางรัฐบาลได้ให้บริษัทเอกชนรับสัมปทานไปดำเนินการและหาผลประโยชน์เอาเอง

สำหรับสัมปทานการไฟฟ้าได้ให้แก่บริษัทไฟฟ้าสยามทุนจำกัด ซึ่งจัดตั้งโรงไฟฟ้ากำลังไอน้ำขึ้นที่บริเวณวัดราชบูรณะ

การเดินรถรางนั้นเดิมรัฐบาลได้ให้สัมปทานแก่ชาวต่างประเทศ คือ แอลเฟรดดิยอน ลอบเตอร์ เอฟอาร์ ยิวส ชาวอังกฤษที่มารับราชการเป็นช่างทำแผนที่อยู่ในเมืองไทยร่วมกับอันเดรีย คูเปิลซิกเดวิสลิว ชาวเดนมาร์ก หรือ พระยาชลยุทธโยธิน ซึ่งเป็นกัปตันเรือพระที่นั่งเวสชาติร์ รัปไปดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐ มีอายุสัมปทาน ๕๐ ปี โดยชั้นแรกใช้ม้าลากรถไปตามรางที่วางไว้ ต่อมาผู้ได้รับสัมปทานทั้งสองโอนสัมปทานให้กับบริษัทบางกอกแตรมเวส์คอมปานี ลิมิเต็ด ของชาวอังกฤษ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๕ จึงได้โอนให้กับบริษัทไฟฟ้าสยามทุนจำกัดและเปลี่ยนเป็นรถรางเดินด้วยไฟฟ้าต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงมีบริษัทเดินรถรางไฟฟ้าซึ่งเป็นบริษัทของคนไทยขึ้นอีกบริษัทหนึ่ง อย่างไรก็ตามใน พ.ศ. ๒๔๕๑ บริษัทคนไทยได้ขายกิจการให้บริษัทไฟฟ้าสยามทุนจำกัดซึ่งเป็นเจ้าของสัมปทานโรงไฟฟ้าด้วย บริษัทไฟฟ้าสยามทุนจำกัด จึงเป็นผู้รับสัมปทานเดินรถในกรุงเทพฯ แต่ผู้เดียวแต่นั้นมา

สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมนั้น แม้ในระหว่างรัชกาลนี้ทางยุโรปและสหรัฐอเมริกาจะเจริญก้าวหน้าด้วยวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม และมีประดิษฐ์กรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมายแต่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในประเทศเหล่านี้มักจะถูกขาดการผลิตและปิดเป็นความลับ ไม่ยอมเผยแพร่กรรมวิธีการผลิตหรือขายเครื่องจักรสำหรับผลิตให้กับประเทศอื่น คงขายให้เฉพาะผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าเท่านั้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรไอน้ำผลิตสินค้าประเภทใหม่ ๆ ตั้งขึ้นน้อยมากนอกจากโรงสีข้าว และโรงเลื่อยจักรกับโรงน้ำแข็ง

จากบทความเกี่ยวกับการอุตสาหกรรมในหนังสือ Kingdom of Siam ที่นาย เอ. ซี. ซีล คาร์เตอร์ (A. Cecil Carter) ซึ่งรับราชการอยู่ในกรมศึกษาธิการได้รวบรวมและจัดพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ได้กล่าวว่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ นั้นททในเขตกรุงเทพฯ มีโรงสีข้าวอยู่ ๓๖ โรงและโรงเลื่อยอยู่ ๑๑ โรง นอกนั้นเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนแลอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ๆ เช่น การทอผ้า การทำกระดาษข่อย การเลี้ยงไหมสาวไหม การทำเครื่องปั้นดินเผา การต่อเรือขนาดเล็ก และการหล่อพระพุทธรูป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกิจการงานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การพัฒนาประเทศในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ นอกจากจะได้ทรงจัดระบบการบริหารประเทศเสียใหม่ตามอารยประเทศแล้ว ก็ได้ทรงทำนุบำรุงการอาชีพของราษฎรที่เป็นกระดูกสันหลังของประเทศคือการทำนา โดยจัดให้มีการชลประทานทำประตูน้ำ ขุดคลองส่งน้ำไปยังที่นาที่กันดารแห้งแล้ง และได้ทรงพัฒนาส่งเสริมให้มีการโทรคมนาคม และการคมนาคมขนส่งทางบกทางน้ำ ให้เกิดความสะดวกแก่ประชาชนทั้งที่อยู่ ในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดที่จะติดต่อทำมาค้าขาย และช่วยให้มีการกระจายการลงทุน ประกอบอุตสาหกรรมออกไปในจังหวัดรอบ ๆ กรุงเทพฯ ด้วย

สำหรับการพัฒนาประการหลังนี้นับได้ว่าเป็นการวางพื้นฐานสำหรับโครงสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติในอนาคตอย่างสำคัญทีเดียว

นอกจากนั้นในรัชกาลที่ ๕ นี้ ก็ได้มีการตัดถนนหนทางในเขตพระนคร เพื่อให้ยวดยานพาหนะเดินทางไปมาโดยสะดวกและมีพวกชาวต่างประเทศมาตั้งห้างร้านค้าขายกันมากขึ้น

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์ไว้ในพระนิพนธ์ “ความทรงจำ” ตอนหนึ่งว่า “เมื่อความปรากฏแพร่หลายว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามพอพระราชหฤทัยเสด็จไปทอดพระเนตรต่างประเทศ เพื่อจะแสวงหาขนบธรรมเนียมที่ดีของฝั่งมาใช้ในพระราชอาณาเขต ก็เป็นเหตุให้ชาวต่างประเทศเกิดความนิยมและประสงค์จะไปมาค้าขายกับประเทศสยามมากขึ้น จะพอยกตัวอย่างดังเช่นแรมเซเว็กฟิลด์ซึ่งเป็นห้างเครื่องแต่งตัวตั้งอยู่ ณ เมืองกาลกัตตา พอเสด็จกลับก็ตามเข้ามาตั้งที่ตึกถนนบำรุงเมือง ซึ่งสร้างใหม่ตรงวงเวียนสี่แยก รับทำเครื่องแต่งตัวอย่างฝรั่ง (คือเดิมของห้างแบดแมนในบัดนี้) และมีชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการอย่างอื่นอีกหลายอย่าง แม้เรือไฟไปมารับส่งสินค้า และคนโดยสารระหว่าง กรุงเทพฯ กับเมืองฮ่องกง ก็เกิดขึ้นในสมัยนั้น

รัชกาลที่ ๖ : โรงงานอุตสาหกรรมเริ่มขยายตัว

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) ระยะเวลาการอุตสาหกรรมในประเทศยุโรปและอเมริกาได้เจริญเติบโตเต็มที่ทั้งอุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมเบา จึงมีการแข่งขันกันสร้างสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์เอาไว้มากมายเพื่อครองความเป็นมหาอำนาจ

ในที่สุดก็เกิดมหาสงครามโลกครั้งแรกขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๑ (ค.ศ. ๑๙๑๔-๑๙๑๘) ระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งมีอังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ไทย ฯลฯ ฝ่ายหนึ่ง กับฝ่ายเยอรมนี ออสเมียม ฮังการี ตุรกี ฯลฯ อีกฝ่ายหนึ่งผลที่สุดฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายมีชัยประเทศไทยซึ่งได้ส่งกองทหารไปช่วยทำการรบในยุโรปก็มีส่วนได้รับประโยชน์จากผลแห่งสงครามคราวนี้ด้วย

ที่นับว่าสำคัญก็คือในระยะต่อๆ มามีนักลงทุนชาวต่างประเทศมาลงทุนตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นในประเทศเมืองไทยหลายโรงงาน

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความจริงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ นั้นก็ได้มีคนไทยและชาวต่างประเทศร่วมกันจัดตั้งบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัดขึ้น โดยสร้างโรงงานปูนซีเมนต์ขึ้นเป็นโรงงานแรกที่ตำบลบางซื่อ จังหวัดพระนครแล้ว

แต่หลังจากมหาสงครามโลกได้ยุติลงในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เครื่องจักรและเครื่องยนต์ที่ใช้ น้ำมันเป็นเชื้อเพลิงได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยยิ่งขึ้นและนำมาใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมกันมากขึ้น ในระยะนี้ได้มีชาวต่างประเทศและคนไทยได้ลงทุนตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องกลในประเทศไทย เช่น โรงงานบุหรีชีกาเรต (ขณะนี้เราจะเรียกว่า โรงงานยาสูบ) ได้ตั้งขึ้นโดยบริษัทบริติชอเมริกัน ทูแบคโก จำกัด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ นอกจากนั้นก็ยังมีผู้ตั้งโรงงานน้ำแข็ง โรงงานน้ำอัดลม โรงงานสบู่ โรงงานน้ำมันมะพร้าวและน้ำมันถั่ว โรงงานฟอกหนัง โรงงานทอผ้าด้วยกี่-กระตุก ขึ้นในกรุงเทพฯ และธนบุรี อีกหลายโรง

สำหรับทางด้านรัฐบาล ในพ.ศ. ๒๔๖๖ กรมแผนที่กระทรวงกลาโหม ได้จัดตั้งโรงงานผลิตกระดาษจากเศษกระดาษด้วยเครื่องจักรขนาดมีผลผลิตวันละ ๑ ตันขึ้นที่ตำบลสามเสน กรุงเทพฯ ๑ โรง

ทางด้านต่างจังหวัดก็มีเอกชนตั้งโรงงานทำยางพาราแผ่นและรมยางในจังหวัดภาคใต้และจังหวัดจันทบุรี รวมทั้งการทำเหมืองแร่ดีบุกในจังหวัดภาคใต้ก็มีผู้นำเครื่องฉีดและเรือขุดแร่ด้วยเครื่องจักรมาใช้ในการขุดแร่แล้ว

นอกจากการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว ยังมีการดำเนินการอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสมควรจะนำมากล่าวไว้ในที่นี้ด้วย คือ การค้นคว้าหาเชื้อเพลิงมาใช้แทนไม้ฟืน

ในพ.ศ. ๒๔๖๔ บริษัทบ่อถ่านศิลาไทยจำกัดสินไช้ ได้รับสัมปทานที่ดินที่ตำบลเคียนซา อำเภอกะเปอร์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำหรับการขุดถ่านหินชนิดอ่อนหรือในปัจจุบันเรียกทับศัพท์ว่าลิกไนต์ (Lignite) เป็นเนื้อที่กว่า ๘ แสนไร่ โดยประมาณว่าจะมีลิกไนต์สำรองถึง ๕๐๐,๐๐๐ ตันเศษ

บริษัทนี้ได้ดำเนินงานมาจนถึงรัชกาลที่ ๗ จึงได้เลิกกลับไป

รัชกาลที่ ๗ : สรรวจแหล่งพลังงานธรรมชาติ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๔๖๘ นั้น สถานการณ์เศรษฐกิจทั่วโลกเริ่มตกต่ำและทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นซึ่งผลในเรื่องนี้ได้กระทบกระเทือนมาถึงประเทศไทยด้วย ในระยะตอนต้นรัชกาลที่ ๗ จึงได้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ขึ้นอีก แต่ตอนปลายรัชกาลก็ได้มีเอกชนตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นบ้าง เช่น โรงงานทำอิฐด้วยเครื่องจักรที่บางบัวทอง ซึ่งเรียกว่าอิฐบางบัวทอง กับบริษัทบุญรอด บริวเวอรี่ จำกัด จัดตั้งโรงงานผลิตเบียร์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อย่างไรก็ดี รัฐบาลในขณะนั้นได้พิจารณาเห็นความสำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรกรัฐบาลจะต้องสำรวจการเศรษฐกิจทั่วไปของประเทศเพื่อหาทางที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วหรือที่จะเกิดขึ้นภายหน้า ซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลได้มอบให้กระทรวงเศรษฐกิจและกระทรวงมหาดไทยร่วมกันดำเนินงาน เริ่มงานใน พ.ศ. ๒๔๗๓ ผู้เชี่ยวชาญที่มาทำการสำรวจครั้งนั้นเป็นชาวอเมริกัน ชื่อศาสตราจารย์ ดร.คาร์ล ซี.ซิมเมอร์แมน (Carle C. Zimmerman) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา รายงานผลของการสำรวจในครั้งนี้ส่วนใหญ่กล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องถิ่นและการอาชีพด้านการเกษตรกรรมของราษฎรเป็นสำคัญ ไม่ได้มีกล่าวถึงกิจกรรมด้านอุตสาหกรรมโดยเฉพาะ ต่อมาการสำรวจเศรษฐกิจในชนบทนี้ได้กระทำกันอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างพ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๗๘ โดยมีนายเจมส์ เอ็ม.แอนดรูว์ส (James M. Andrews) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเช่นเดียวกัน มาเป็นผู้ดำเนินการสำรวจ ในรายงานฉบับนี้ได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมหัตถกรรม และให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาส่งเสริมอุตสาหกรรมบางอย่างเอาไว้ด้วย

การสำรวจที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการสำรวจแหล่งพลังน้ำทั่วประเทศเพื่อจะสร้างโรงงานไฟฟ้าด้วยกำลังน้ำ

เรื่องนี้เป็นพระดำริของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง ทรงต้องการจะหาพลังงานอย่างอื่นมาแทนไม้ฟืนสำหรับการเดินรถไฟ เพราะทรงเห็นว่าไม้ฟืนจะหายากยิ่งขึ้นทุกวัน การดำเนินการสำรวจจึงเป็นหน้าที่ของกรมรถไฟหลวง ซึ่งได้จ้างนาย เจ.เอฟ.ฮากรุป. (J.F. Haagrup) วิศวกรชาวสวีเดนมาเป็นหัวหน้าคณะสำรวจ การสำรวจใช้เวลา ๒ ปี เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเสร็จสิ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

จากการสำรวจครั้งนี้ทำให้ทราบว่าประเทศไทยมีแหล่งพลังน้ำอยู่ตามต้นแม่น้ำสำคัญ ๆ หลายสาย อาจสามารถพัฒนาสร้างเป็นโรงงานไฟฟ้าพลังน้ำขึ้นได้หลายแหล่ง และในขณะนั้นกรมรถไฟหลวงได้สนใจที่จะสร้างโรงงานไฟฟ้าพลังน้ำที่แก่งเรียง ลำแควน้อยแม่น้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรีขึ้นเป็นแห่งแรก ซึ่งก็ได้ทำโครงการจัดตั้งโรงงานไฟฟ้าแห่งนี้ขึ้น แต่ก็พอดีมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ โครงการนี้จึงชะงักอยู่

อย่างไรก็ตามพระดำริของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ในการหาพลังงานไฟฟ้ากำลังน้ำมาแทนฟืนนี้นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมากไม่เฉพาะในด้านการพัฒนาการรถไฟเท่านั้น แต่ในด้านการพัฒนาส่งเสริมเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของประเทศก็นับว่าสำคัญมากเช่นเดียวกัน

อุตสาหกรรมหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ประเทศเมืองไทยได้เปลี่ยนระบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบ ประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕

ในการบริหารราชการแผ่นดินตามระบอบประชาธิปไตยนี้ คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ประกาศหลักการบริหารประเทศไว้ ๖ ประการ

หลักเกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้นก็มีนโยบายที่จะพัฒนาส่งเสริมราษฎรให้มีความอยู่ดีกินดี มีการอาชีพเป็นปึกแผ่นมั่นคง และงานอุตสาหกรรมก็เป็นวิสาหกิจอย่างหนึ่ง ที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาส่งเสริมตามหลักเศรษฐกิจดังกล่าวด้วย ดังจะเห็นได้จากนโยบายของรัฐบาลในสมัยที่นายพันเอก พระยาพหล พหลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน ยศและบรรดาศักดิ์ในขณะนั้น) เป็นนายกรัฐมนตรีแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อรับความไว้วางใจเมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ.๒๔๗๗ ตอนหนึ่งว่ากิจการบางอย่างที่เป็นสาธารณูปโภค รัฐบาลอาจเข้าควบคุมตลอดจนร่วมทุนร่วมกับ กับบริษัทหรือเอกชนเป็นรูปบริษัทสาธารณะ บางอย่างสมควรจะจัดทำเองก็จะจัดทำ

กิจการที่ไม่เป็นสาธารณูปโภคจะปล่อยให้พลเมืองทำกันเอง นอกจากสิ่งใดเป็นของสำคัญสำหรับชาติควรจัดทำก่อน แต่ถ้ายังไม่มีผู้เริ่มทำ รัฐบาลจะเป็นผู้ทำหรือเข้าร่วมมือด้วยเมื่อเห็นว่าควรปล่อยให้ปล่อยให้บริษัทหรือเอกชนดำเนินการต่อไป

ตามนโยบายข้างต้นนี้เป็นที่เข้าใจว่าโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งเอกชนได้ลงทุนทำกันแล้วขณะนั้น ถ้าไม่ใช่เป็นกิจการสาธารณูปโภคแล้วรัฐบาลก็เปิดโอกาสให้เอกชนจัดทำได้ต่อไป นอกจากวิสาหกิจใดที่มีความจำเป็นสำหรับประเทศชาติแต่ยังไม่มีเอกชนจัดทำ รัฐบาลก็อาจจะริเริ่มดำเนินการหรือเข้าร่วมมือได้ด้วย

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสละราชสมบัติเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๗๗ และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อมาเป็นรัชกาลที่ ๘ ในราชจักรีวงศ์ ในปีเดียวกันนั้น ระยะนั้นรัฐบาลได้มีนโยบายจะพัฒนาส่งเสริมการอุตสาหกรรมของประเทศตามหลักการที่แถลงไว้ต่อสภาผู้แทนราษฎรข้างต้นอย่างจริงจัง

รัฐบาลซึ่งนายพันเอก พระยาพหลพยุหเสนา ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ว่า “ในหลักเศรษฐกิจของชาติรัฐบาลมีโครงการที่จะส่งเสริมอาชีพของพลเมืองให้หนักไปในทางกสิกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม ตามลำดับความสำคัญเพื่อก่อให้เกิดกำลังทรัพย์อันจะเป็นทางนำมาซึ่งความสมบูรณ์พูนสุข และความมั่นคงของประเทศชาติ”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และได้กล่าวเน้นไว้ในเรื่องกิจการที่จะกระทำตามนโยบายข้างต้นอีกตอนหนึ่ง สำหรับการเศรษฐกิจว่า **“สร้างโรงงานบางอย่างขึ้น เพื่อทำวัตถุดิบในประเทศให้สำเร็จรูป และเพื่อสนับสนุนวัตถุดิบที่มีอยู่แล้วให้เจริญอยู่หรือให้เกิดเพิ่มขึ้น”**

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมิได้มีนโยบายที่จะพัฒนาระบบเศรษฐกิจจากการพึ่งพาอาศัยเกษตรกรรมอย่างเดียว เป็นการหันเข้าหาทางด้านอุตสาหกรรมควบคู่กันไปด้วย

ในพ.ศ. ๒๔๘๑ รัฐบาลยังได้ตราพระราชบัญญัติจัดการกู้เงินในประเทศเพื่อการอุตสาหกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้เงินกู้ภายในประเทศจัดสร้างโรงงานอุตสาหกรรมที่เห็นว่าจำเป็นขึ้นด้วย

เนื่องจากนโยบายดังกล่าว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา จึงมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรทั้งที่เป็นของรัฐบาลและเอกชนตั้งเพิ่มขึ้นหลายประเภทคือ

๑. พ.ศ. ๒๔๗๗ ตั้งโรงงานปั่นด้ายและทอผ้าด้วยเครื่องจักรที่ตำบลบางโพ (สี่แยกเกียกกาย) กรุงเทพฯ สังกัดกรมอาภรณ์ภัณฑ์ กระทรวงกลาโหม ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๔ ตั้งขึ้นอีกโรงหนึ่งที่จังหวัดพิษณุโลก

๒. พ.ศ. ๒๔๘๑ ตั้งโรงงานผลิตกระดาษฟอกขาวจากเยื่อไม้ไผ่ในจังหวัดกาญจนบุรี ๑ โรง สังกัดกรมแผนที่ กระทรวงกลาโหม

๓. พ.ศ. ๒๔๘๑ จัดตั้งโรงงานเนื้อและนม โดยโอนเอาโรงงานฆ่าสัตว์ของเทศบาลมาดำเนินการสังกัดกรมปลาน้ำจืดกระทรวงกลาโหม ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงงานเนื้อสัตว์

๔. พ.ศ. ๒๔๗๙ กองอุตสาหกรรม กระทรวงเศรษฐกิจ ตั้งโรงงานสาวไหมด้วยเครื่องจักรที่จังหวัดนครราชสีมา ๑ โรง ต่อมาต้องเลิกล้มไปเพราะเครื่องจักรสาวไหมใช้สาวไหมพื้นเมืองไม่ได้ผล

๕. พ.ศ. ๒๔๘๐ กองอุตสาหกรรม กระทรวงเศรษฐกิจ ตั้งโรงงานน้ำตาลทรายขาว ที่จังหวัดลำปาง ๑ โรง และในพ.ศ. ๒๔๘๔ ตั้งขึ้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ อีก ๑ โรง

๖. พ.ศ. ๒๔๘๔ กรมสรรพสามิต กระทรวงการคลัง ได้ซื้อโรงงานกลั่นแอลกอฮอล์จากสหรัฐอเมริกา มาตั้งที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การติดตั้งแล้วเสร็จดำเนินงานได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗

ยังไม่มีสถิติโรงงานเอกชน

สำหรับโรงงานที่ใช้เครื่องจักรทำงานหรือเป็นโรงงานขนาดกลางที่เอกชนจัดตั้งขึ้น นอกจากโรงสีข้าว โรงเลื่อยจักร โรงพิมพ์ โรงน้ำแข็งแล้ว ก็มีโรงงานเบียร์ของบริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ จำกัด ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๗

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นอกจากนั้นก็มีโรงงานบุหรีชิกาแรต โรงงานไม้ขีดไฟ โรงงานสบู่ โรงงานสกัดน้ำมันพืช โรงงานทอผ้าด้วยกี่กระตุก โรงงานย้อมผ้า โรงงานฟอกหนัง โรงงานทำอิฐ (ซึ่งเรียกว่าอิฐบางบัวทอง) โรงงานกลึงโลหะ โรงงานหล่อหลอมโลหะ โรงงานตีเหล็ก โรงงานทำยาสีฟัน โรงงานทำแปรงสีฟัน โรงงานทำอาหารกระป๋อง ฯลฯ

โรงงานที่เอกชนตั้งขึ้นเหล่านี้ไม่มีสถิติจดจำนวนโรงงานไว้แน่นอนเพราะยังไม่มีกฎหมายจดทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรมและไม่รวมการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหรืออุตสาหกรรมในครอบครัว

แต่พอจะอนุมานได้ว่าในระยะเวลาระหว่างนี้ เอกชนได้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากผิดตาทีเดียว รัฐบาลจึงเห็นว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องออกกฎหมายควบคุมและจดทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ให้เป็นหลักฐานจึงได้ตราพระราชบัญญัติโรงงานขึ้นในพ.ศ. ๒๔๘๒ และให้กระทรวงเศรษฐการเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งนับว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรมฉบับแรกของประเทศไทย โดยมีความมุ่งหมายตามที่ปรากฏอยู่ในตอนต้นพระราชบัญญัติฉบับนี้

ดังนั้น พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในระยะนั้นอยู่ ๒ ประการ คือ บังคับให้ผู้ประกอบการจดทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรมของตนประการหนึ่งกับควบคุมการให้ความปลอดภัยแก่คนงานคนงานที่ทำงานในโรงงานเหล่านั้นอีกประการหนึ่ง

แต่พระราชบัญญัตินี้จะมีผลใช้บังคับในท้องที่ใดจะต้องประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกาเสียก่อน ทำให้พระราชบัญญัตินี้ยังไม่มีผลใช้บังคับทันทีทันใด ต้องรอมาจน พ.ศ. ๒๔๘๙ หลังจากมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. ๒๔๘๒ ทั้งพระราชอาณาจักร เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๑ ดังนั้นก่อนหน้าจึงยังไม่มีสถิติจำนวนและชนิดของโรงงานอุตสาหกรรมที่จัดตั้งขึ้นในประเทศไทยเป็นหลักฐานแน่นอน

สงครามโลกครั้งที่ ๒ ต้องคุมธุรกิจเอกชน

อย่างไรก็ดีในพ.ศ. ๒๔๘๒ นั้นเองในทวีปยุโรป ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส ได้ประกาศสงครามกับประเทศเยอรมนี เมื่อเดือนกันยายนและต่อมาการสงครามได้ลุกลามขยายตัวออกจนกลายเป็นมหาสงครามโลกครั้งที่สอง โดยฝ่ายหนึ่งมีอังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา เป็นผู้นำ กับอีกฝ่ายหนึ่งมีเยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่นเป็นผู้นำ

เดิมประเทศไทยประกาศตนเป็นกลาง แต่ต่อมาสถานการณ์ได้บีบบังคับให้ประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เนื่องจากความผันผวนทางการเมืองต่างประเทศก่อนที่จะเกิดมหาสงครามครั้งนี้รัฐบาลซึ่งมีนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (แปลก (ชิตะสังคะ) พิบูลสงคราม ยศและบรรดาศักดิ์ในขณะนั้น) ได้มองเห็นความจำเป็นที่ประเทศชาติจะต้องหาทางพึ่งตนเองในเรื่องสิ่งอุปโภคบริโภคและเครื่องยุทโธปกรณ์ต่างๆ หากมีสงครามเกิดขึ้น ดังนั้นจึงได้ให้กรมพาณิชย์ กระทรวงเศรษฐการ และกรมพลธิการทหารบก สํารวจสถิติชนิดและจำนวนของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งในเขตจังหวัดพระ-นครและธนบุรี และต่างจังหวัดเอาไว้

สถิติที่พอจะหาหลักฐานได้ปรากฏว่าในพ.ศ. ๒๔๘๔ ในเขตจังหวัดพระนครและธนบุรี มีโรงงานอุตสาหกรรมเอกชน ดังต่อไปนี้

โรงสีข้าว ๑๘ โรง

โรงเลื่อยจักร ๙ โรง

โรงน้ำแข็ง ๑๒ โรง

โรงงานฟอกหนัง ๓๒ โรง

โรงงานทอผ้าด้วยกี่กระตุก ๒๖ โรง

โรงงานสกัดน้ำมันมะพร้าว ๕ โรง

โรงงานทำอาหารกระป๋องและบรรจุขวด ๒๑ โรง

โรงงานยาสีฟัน ๓ โรง

โรงงานแปรงสีฟัน ๑ โรง

โรงงานสบู่ ๓ โรง

โรงงานไม้ขีดไฟ ๔ โรง

โรงงานบุหรีชิกาเรต ๒ โรง

โรงงานเครื่องเคลือบดินเผา ๑ โรง

โรงงานกระดาษฟาง ๑ โรง

โรงงานทำกระดาษคาร์บอนและหมึกพิมพ์ ๑ โรง

โรงงานปูนซีเมนต์ ๑ โรง

โรงงานทำเครื่องจักรและอุปกรณ์ ๒๐ โรง

โรงงานทำสิ่งของด้วยโลหะ ๗๘ โรง

โรงกลึงโลหะ ๑๕๐ โรง

โรงหล่อโลหะ ๕๗ โรง

เมื่อรัฐบาลขณะนั้นอยู่ในสภาวะสงครามโดยต้องประกาศสงครามกับอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา รัฐบาลก็จำเป็นต้องเข้าควบคุมธุรกิจอุตสาหกรรมเอกชน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นของชนชาติที่ประกาศสงครามด้วยเช่น โรงงานบุหรีชิกาเรตของบริษัท บริติช-อเมริกา ทูแบคโก จำกัด โรงงานสบู่ของบริษัทไทยอินดีสตรีส จำกัด และบริษัทอุ้งบางกอกต็อก จำกัด เหล่านี้เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จัดตั้งกระทรวงอุตสาหกรรม (พ.ศ. ๒๔๘๕)

ในสมัยหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วในพ.ศ. ๒๔๗๙ รัฐบาลได้ตั้ง “กองอุตสาหกรรม” ขึ้นใน กรมพาณิชย์ กระทรวงเศรษฐกิจ (ขณะนั้น) เพื่อให้มีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนและค้นคว้าควบคุมการอุตสาหกรรมต่าง ๆ ทั้งที่กระทำอยู่แล้วและที่จะเกิดขึ้นใหม่ให้ ดำเนินการไปตามแบบแผนและวิธีการที่ดี

ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๘๐ กองนี้ได้รับการยกฐานะเป็นกองอิสระรัฐพาณิชย์ และโอนไป สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงเศรษฐกิจกับได้ขยายอำนาจหน้าที่การส่งเสริมอุตสาหกรรมให้ กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น ดำเนินการจัดตั้งโรงงานน้ำตาลทรายขาวที่จังหวัดลำปาง และตั้งร้านไทย อุตสาหกรรมขึ้นสำหรับจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าไทย รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนนิยมทำและใช้ สินค้าไทยเป็นต้น

จนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ กองอุตสาหกรรมจึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น “กรมอุตสาหกรรม” ขึ้นในสังกัดกระทรวงการเศรษฐกิจ ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาจากกระทรวงเศรษฐกิจ เดิม

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔ กรมอุตสาหกรรมได้จัดทำ “โครงการอุตสาหกรรม แห่งชาติ” เสนอกระทรวงเศรษฐกิจเพื่อนำเสนอรัฐบาลพิจารณาอนุมัติให้เป็นโครงการแม่บท สำหรับการสร้างและส่งเสริมอุตสาหกรรม ทั้งอุตสาหกรรมประเภทโรงงาน อุตสาหกรรมเหมืองแร่ และอุตสาหกรรมในครอบครัว ขึ้นภายในประเทศ โดยวางแผนปฏิบัติงานไว้เป็นขั้นตอน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพและสถานการณ์ของประเทศนับได้ว่าเป็นแผนพัฒนาส่งเสริมอุตสาหกรรมของประเทศเมืองไทยฉบับแรก

แต่ในระหว่างที่รัฐบาลกำลังพิจารณาโครงการฉบับนี้ ก็พอดีเกิดสงครามมหาเอเซีย บูรพาขึ้น เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

เมื่อเกิดสงครามขึ้น ความจำเป็นในการผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การครองชีพ ให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ตลอดจนการผลิตยุทธปัจจัยบางอย่างตามความ ต้องการของทางราชการทหาร ก็มีเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก และยังไม่มียุทธปัจจัยใดทำหน้าที่นี้ โดยเฉพาะ ดังนั้น รัฐบาลซึ่งมีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเดิม) เป็นนายกรัฐมนตรีจึงได้ตราพระราชกำหนดแก้ไขพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2485 ขึ้นเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยยุบกระทรวงการเศรษฐกิจแล้วตั้ง กระทรวงใหม่ขึ้น ๒ กระทรวง คือ กระทรวงอุตสาหกรรม และ กระทรวงพาณิชย์

กระทรวงอุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นใหม่ในระยะแรกนั้นมีหน้าที่หลักอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. งานควบคุมการดำเนินงานของโรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นของรัฐที่มีอยู่ในขณะนั้น (ซึ่งปัจจุบันนี้เรียกว่า รัฐวิสาหกิจ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

๒. งานบริหารงานตามอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติซึ่งได้รับโอนมาจากกระทรวงอื่น ๆ เช่นที่โอนมาจากกระทรวงเศรษฐกิจ ได้แก่ พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. ๒๔๘๒ และพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ พ.ศ. ๒๔๖๑ และที่โอนมาจากกระทรวงกลาโหมมีพระราชบัญญัติควบคุมการอุตสาหกรรมกระดาศ และการค้ากระดาศ พ.ศ. ๒๔๘๕ กับพระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าขายโคกระบือ แพะ แกะ และสุกร พ.ศ. ๒๔๘๐

๓. งานส่งเสริมการผลิตอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่ประชาชนและยุทธปัจจัย (เพราะอยู่ในระยะเวลาสงคราม)

๔. งานส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัวและหัตถกรรม

พัฒนาส่งเสริมอุตสาหกรรม

เมื่อสถานการณ์ทำให้ประเทศไทยต้องเข้าสู่ภาวะสงครามตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นต้นมารัฐบาลก็ได้จัดตั้งคณะกรรมการการสร้างอุตสาหกรรมแห่งชาติ (สอช.) ขึ้นโดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมเป็นรองประธานซึ่งคณะกรรมการนี้ได้แยกออกเป็นคณะอนุกรรมการ เพื่อให้การส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เห็นว่าจำเป็นแก่ประเทศชาติในขณะนั้นอีก ๒๔ คณะด้วยกัน

เมื่อได้ตั้งกระทรวงอุตสาหกรรมขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๕ แล้วคณะกรรมการสร้างอุตสาหกรรมแห่งชาติได้ลงมติว่าสมควรจะส่งเสริมหรือดำเนินการสถานใดก็มอบให้กระทรวงอุตสาหกรรมรับไปปฏิบัติการต่อไป

การปฏิบัติงานของบรรดาคณะกรรมการคณะต่างๆ และกระทรวงอุตสาหกรรมดังกล่าวแล้วได้ผลดีเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติในยามสงครามเป็นอันมาก

นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการเฉพาะกิจอีก ๑-๒ คณะ แต่ยังคงค้นหาหลักฐานไม่ได้ แต่ต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนคณะรัฐบาลใน พ.ศ. ๒๔๘๗ คณะกรรมการเหล่านี้ก็ได้ยกเลิกไปทั้งหมด

เพื่อให้งานการส่งเสริมผลิตสิ่งอุปโภคที่จำเป็นแก่ประชาชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลยังอนุมัติให้กระทรวงอุตสาหกรรมจัดตั้ง บริษัทส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย จำกัด ขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕ มีทุนจดทะเบียน ๑๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท แบ่งออกเป็น ๑๒,๐๐๐ หุ้น มูลค่าหุ้นละ ๑๐๐ บาท ผู้ถือหุ้นใหญ่ได้แก่กระทรวงการคลังและกระทรวงอุตสาหกรรม และมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมเป็นประธานกรรมการอำนวยการโดยตำแหน่ง บริษัทนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ขึ้น และรับโอนโรงงานน้ำตาลทรายที่ล่าช้า และอุตสาหกรรมจากกระทรวงพาณิชย์มาดำเนินการต่อไป

ในระยะแรกโรงงานของบริษัทส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย จำกัด มีโรงงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่คือโรงงานเครื่องเคลือบดินเผา ๑ โรง โรงงานสกัดน้ำมันมะพร้าว ๑ โรง โรงงานทำแก้ว ๑ โรง และโรงงานทำหมวก ๑ โรง กับโรงงานน้ำตาลทรายที่โอนมาจากกระทรวงพาณิชย์ ๒ โรง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บริษัทนี้ได้ดำเนินการมาจนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ จึงได้เลิกกิจการไปตามมติ คณะรัฐมนตรี

นอกจากนี้แล้วในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ กระทรวงอุตสาหกรรมยังได้เข้าร่วมทุนกับญี่ปุ่นจัดตั้ง บริษัทยางไทย จำกัด ขึ้นเพื่อผลิตสินค้าที่ทำจากยาง เช่น รองเท้ายาง ยางรถยนต์ ยางรถจักรยานออกจำหน่าย กับในปลาย พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับโอนงานบริษัทแร่และยางไทย จำกัด มาจากองค์การเหมืองแร่โดยมีวัตถุประสงค์ประกอบกิจการทำเหมืองแร่ ซึ่งขายแร่และยางอีกบริษัทหนึ่งด้วย (บริษัทนี้ต่อมาได้โอนงานคือองค์การเหมืองแร่ทั้งหมด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘)

อย่างไรก็ดีใน พ.ศ. ๒๕๕๖ ยังได้ตั้งบริษัทร่วมทุนกับญี่ปุ่นอีก ๒ บริษัท คือบริษัทปั่นด้าย และทอผ้า จำกัด (โรงงานตั้งอยู่ที่วัดสร้อยทอง บางโพ บริษัทหนึ่ง) กับบริษัทอุตสาหกรรมผ้าไทย จำกัด (โรงงานตั้งอยู่ที่ถนนเพลินจิต ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งองค์การโทรศัพท์) อีกบริษัทหนึ่ง

บริษัทร่วมทุนทั้งสองนี้ บริษัทหนึ่งเป็นบริษัทปั่นด้ายด้วยเครื่องจักร ส่วนอีกบริษัทหนึ่งเป็นบริษัททอผ้าด้วยเครื่องจักร

บริษัทร่วมทุนทั้งสามนี้เมื่อมหาสงครามได้ยุติลง โดยญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงครามกิจการ บริษัทยางไทย จำกัด ก็ได้โอนให้กับกระทรวงอุตสาหกรรมและทรัพย์สินของบริษัทปั่นด้ายและทอผ้า จำกัด โอนให้กับโรงงานทอผ้าไหมกรมโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนทรัพย์สินของบริษัทผ้าไทย จำกัด ได้ขายไปในการชำระบัญชีเลิกกิจการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘

ในพ.ศ. ๒๕๕๗ กระทรวงอุตสาหกรรมเข้าร่วมทุนกับเอกชนภายในประเทศจัดตั้งเป็นบริษัทขึ้นเรียกว่า บริษัทสรรพาหาร จำกัด มีวัตถุประสงค์เพื่อตั้งโรงงานผลิตอาหารจำพวกผักดอง ผักแห้ง และอาหารกระป๋องแบบเงินออกจำหน่ายแก่ประชาชนบริษัทนี้ต่อมาเมื่อสงครามสิ้นสุดแล้วก็ได้ชำระบัญชีเลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๙

สิ่งที่สมควรนำมากล่าวอีกประการหนึ่งก็คือ ในระยะต้นสงครามมหาเอเชียบูรพานั้นรัฐบาลได้ให้ทางราชการทหารเข้าควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมของเอกชนที่มีความสำคัญเกี่ยวกับยุทธปัจจัยโดยโอนโรงงานเหล่านั้นเข้ามาเป็นของรัฐ เช่น โรงงานฟอกหนัง โรงงานทำยางรถยนต์ โรงงานสบู่ โรงงานทำกระดาษคาร์บอนอัดสำเนาเหล่านี้เป็นต้น

บรรดาโรงงานเหล่านี้ เมื่อสงครามสิ้นสุดลงแล้ว บางโรงงานก็โอนไปให้กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมดำเนินการต่อไป บางโรงงาน เช่น โรงงานสบู่ที่ยึดมาจากคู่สงครามก็ขายคืนให้กับเจ้าของเดิมไป

ในระหว่างสถานการณ์สงคราม บรรดาโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ทั้งๆ ที่เป็นรัฐวิสาหกิจ และของเอกชนต้องประสบกับอุปสรรคและปัญหามากประการ เช่น ปัญหาในเรื่องภัยจากการโจมตีของข้าศึกและการขาดแคลนวัตถุดิบ เคมีภัณฑ์ เครื่องจักรอุปกรณ์การผลิตและเชื้อเพลิง ตลอดจนความรู้ในด้านเทคโนโลยีและการจัดการโรงงานกรมต่าง ๆ ในกระทรวงอุตสาหกรรมต้องช่วยกันทำงานอย่างหนัก เพื่อช่วยแก้ไขสถานการณ์จนสามารถผ่านพ้นวิกฤติกาลมาได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และนับว่าเป็นเคราะห์ดีของประเทศไทยเป็นอย่างมากที่ในระหว่างสงครามนั้น โรงงาน
อุตสาหกรรมในบริเวณกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเป้าหมายการโจมตีทางอากาศแทบจะไม่ได้ได้รับความ
เสียหายหรือถูกทำลายแต่ประการใดเลยเมื่อสงครามสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๔๘๘ โรงงานอุตสาหกรรม
ต่าง ๆ ก็ยังคงดำเนินการต่อมาเป็นปกติ

แต่นักลงทุนเอกชนเริ่มมีความไหวตัวที่จะลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมกันมากขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้